

Бажутіна С.Б. – доцент кафедри психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ)

Кіон Н.В. – магістрантка кафедри психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ)

ЗМІСТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ США

Є.О. Барилко

У статті висвітлюється й аналізується досвід патріотичного виховання в середніх школах США, розкривається його зміст.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

У “Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності” зазначається, що метою громадянського виховання є формування “свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини, з притаманними їй особистісними якостями, з рисами характеру, світоглядом і способом мислення, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні” [2, с.3]. У “Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності” підкреслюється необхідність утвердження у молоді шкільного віку “почуття патріотизму, відданості Батьківщині й, водночас, відчуття належності до світової спільноти” [1, с.3].

Українське суспільство має гостру потребу в підвищенні ефективності вітчизняної системи патріотичного та громадянського виховання. Досвід розвинених країн у цьому сенсі має сприяти ефективному розв'язанню цієї педагогічної проблеми в Україні.

Оскільки Сполучені Штати Америки відіграють надзвичайно важливу роль у глобальному масштабі не тільки у сфері економіки, але

й в освітній галузі, то вивчення та осмислення досвіду американських педагогів у громадянському та патріотичному вихованні учнівської молоді сприятиме подальшому його вдосконаленню у вітчизняній школі.

Теоретичні та практичні надбання щодо патріотичного виховання в американській школі є цінним джерелом для запозичення позитивних досягнень у даній галузі ще й тому, що виховні системи двох країн мають багато спільного, зокрема демократичні та гуманістичні ідеї щодо виховання. Досить цікавим для України є досвід організації виховання патріотизму в середніх школах США, полікультурне виховання, співвідношення патріотичного, морального та громадянського виховання.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Проблематика патріотичного виховання в педагогіці США досліджувалася багатьма українськими та зарубіжними вченими. Значний внесок у дослідження патріотичного виховання у США зробили У. Батистич, У. Беннет, М. Берковіц, У. Кілпатрик, Г. Кіршенбаум, А. Кох, Т. Ліккона, А. Локвуд, Л. Нуссі, А. Олденквіст, О. Оришкевич, К. Райан, Дж. Рест, М. Рокич, Д. Соломон, Е. Уїнн, М. Уотсон, У. Хьюїт, Е. Шапс та ін. Теоретичні засади громадянського виховання в США розкрито у працях Д. Брікера, Дж. Бёрстін, Дж. та Ел. Джиареллі, Дж. Кель, Дж. Ковалескі, Д. Уоррена. Аспекти практичного здійснення громадянського та патріотичного виховання в США висвітлюються в працях Ф. Хансен, Д. Саффелла, К. Кей. Суттєвий внесок у вивчення проблеми громадянського і патріотичного виховання школярів у США зробили вітчизняні дослідники, а саме: Б. Вульфсон, О. Джуринський, В. Жуковський, З. Малькова, В. Мітіна, В. Пилиповський, К. Салімова, В. Червонецький, К. Шварцман, Н. Юсуфбекова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Вивчення проблеми громадянського і патріотичного виховання учнівської молоді в США дозволило виділити такі малодосліджені її аспекти: зміст, форми і методи виховання патріотизму в американських школярів та технологій його реалізації у навчально-виховному процесі середніх шкіл США. Проаналізувавши наукові

дослідження, ми дійшли висновку щодо необхідності зосередити увагу на вивченні зарубіжного досвіду в даній галузі виховної діяльності, який може бути використаний і в Україні.

Формування цілей статті (постанова завдання)

Мета статті полягає в тому, щоб висвітлити і проаналізувати основні підходи до виховання патріотизму в учнів середніх шкіл США.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Виховання патріотизму є стрижнем усієї навчально-виховної роботи в середніх школах США, оскільки американські учні повинні мати почуття гордості за свою державу, сумлінно виконувати громадські обов'язки, усвідомлювати соціальні проблеми Батьківщини, любити рідних та поважати справжніх героїв своєї країни. Зміст навчально-виховної роботи з патріотичного виховання – це система знань, умінь і навичок, спрямованих на формування світогляду, патріотичних поглядів і переконань. Патріотичне виховання невід'ємно пов'язано з громадянським та моральним вихованням, оскільки патріотизм розглядається з одного боку як складова морального, а з іншого – громадянського виховання. Д. Оуен розглядає патріотичне виховання як складову громадянського виховання, зазначаючи, що виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму, національної свідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості [5, с. 104]. Головними компонентами громадянського виховання є такі:

- 1) навчання знанням про демократію;
- 2) практикування демократії;
- 3) загальні знання для демократичного функціонування;
- 4) **формування демократичного характеру.**

Виділені компоненти громадянського виховання визнаються педагогами США за основу в системі ціннісних орієнтацій, якою мають опанувати американські школярі. Громадянське виховання, як підкреслюють педагоги США, сприяє розвитку морального виховання і ґрунтується на високих моральних принципах. Найважливішою складовою громадянської свідомості є моральність особистості. Вона включає гуманістичні риси, що являють собою єдність національних і загальнолюдських цінностей: доброту, увагу, чуйність, милосердя,

толерантність, совість, чесність, повагу, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей, повагу і любов до своїх батьків, роду. Перелічені якості визначають культуру поведінки особистості.

Формування культури поведінки особистості посідає пріоритетне місце у змісті громадянського виховання, що виявляється у сукупності сформованих соціально значущих якостей особистості, заснованих на нормах моралі, закону, вчинків людини. Культура поведінки виражає, з одного боку, моральні вимоги суспільства, закріплені в нормах, принципах, ідеалах закону, а з іншого – засвоєння положень, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки та дії людини.

Система моральних цінностей виховання складається з таких елементів: абсолютно вічних, які мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і загальнолюдський характер (доброта, чесність, любов, гідність, мудрість, краса, справедливість тощо), національних, які є особливо значущими для людей (зокрема патріотизму, почуття національної гідності, історичної пам'яті тощо), громадянських, які ґрунтуються на визнанні гідності людей і застосовуються в демократичних суспільствах (поняття прав і свобод людини, обов'язків перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії тощо).

Таким чином, розглядаючи зміст патріотичного виховання, ми не можемо оминати моральне виховання. Зміст морального виховання за традиційним підходом, перш за все становлять цінності, яким навчають в школі. Проте питання, що найчастіше викликає дискусію при обговоренні програм морального виховання, полягає в тому, яким саме цінностям необхідно навчати в школі. Особливо це питання загострилося у наш час, коли моральне виховання тісно переплітається з патріотичним і громадянським.

Питання щодо змісту морального виховання досліджував М. Берковітц [4]. Він виділив три підходи. По-перше, індоктринативний підхід (*indoctrinative approach*), який містить у собі (передбачає) певний ухвалений зміст (наприклад, список цінностей або рис характеру) і пропонує навчати саме цьому змісту різними методами. До цієї категорії підходів належить традиційне виховання характеру [7]. Другий підхід – це так званий „романтичний”, або „утопічний”

(romanticist). За цим підходом припускається, що кожна особистість має внутрішню тенденцію до морального розвитку; роль освіти полягає в забезпеченні такого середовища, в якому б особистість могла розвиватися природно. Нав'язування будь-якого специфічного змісту морального виховання вважається анафемою. Прикладом такого підходу є „розкриття власних цінностей” (values clarification approach) [4]. Третій підхід – це когнітивно-структуральний підхід (cognitive-structural approach), він фокусує увагу на формуванні здатності до моральних суджень, які розуміються як результат взаємодії генетичних, біологічних здатностей особистості з її фізичним і соціальним досвідом. Зміст у його традиційному розумінні часто ігнорується, у той час вся увага зосереджена на структурі суджень та процесі прийняття рішень. Запропонована програма не підтримує якогось специфічного, конкретного змісту, а забезпечує можливість використання суджень до різного змісту. При цьому підході зміст використовується як каталізатор для морального розвитку особистості. Підхід Л. Колберга „Справедливі спільноти” є найяскравішим прикладом такого розуміння змісту морального виховання [6]. Отже, існує три зовсім різних підходи до ролі змісту в моральному вихованні.

На практиці Л. Колберг визнає можливість і неминучість навчання певним цінностям і поведінці й навіть втілював цю позицію в модель своєї школи „Справедлива спільнота”. Ті педагоги, які намагаються визначити зміст морального виховання списком певних цінностей та рис характеру, діють двома способами. По-перше, створюється локальний, притаманний певній спільноті набір цінностей. Звичайно для цього створюється комісія, до складу якої входять вчителі, адміністратори, батьки, студенти. Вони складають список цінностей та рис характеру, навколо яких має обертатися програма з морального виховання. Іноді цей процес може бути спрощений, коли приймаються результати дискусій іншої спільноти без або з поправками.

Це є найбільш популярним підходом. Нещодавно директор департаменту громадянських інструкцій штату Вісконсін Джон Бенсон призначив комісію (the Wisconsin Citizenship Initiative Task Force), завдання якої, зокрема, „скласти список, визначити і рекомендувати основний набір громадянських цінностей, суттєво важливих для американського суспільства, які мають стати частиною досвіду дітей в

школі, вдома та спільноті”. У останньому звіті комісія Task Force склала список набору громадянських цінностей, таких як мужність, чесність, повага та відповідальність (індивідуальна і громадянська) [233].

Прикладом експертної комісії може бути Конференція молоді в інституті ім. Джозефсона в 1992 році (the Josephson Institute's 1992 Youth Summit Conference). На цій конференції було розроблено набір з 6 цінностей, який зараз відомий як Шість Стовпів Характеру (Six Pillars of Character) і який входить до федерального освітнього законодавства. Ці цінності є такими: надійність, повага, відповідальність, чесність, турбота і громадянський обов'язок.

По-друге, педагоги намагаються визначити „універсальний” набір цінностей і рис характеру. Мається на увазі, що такий набір етично схвалений і зазвичай ґрунтується на філософському аналізі. Проте на практиці це робиться рідко. Одним з прикладів такого підходу до визначення універсальних цінностей є підхід „Турботлива спільнота”(Community of Caring approach), який використав етичну філософію, щоб визначити 5 універсальних, на їхню думку, цінностей – турбота, відповідальність, повага, довіра і сім'я. Однак іноді присвоєння цінностям універсальності є не таким значущим. Наприклад, „Шість стовпів характеру” було визнано універсально валідними, хоча вони базуються на процесі демократичної дискусії і прийнятті остаточного списку цінностей.

Проблеми універсальності і культурного релятивізму чітко прослідковуються у звіті Wisconsin Task Force. Завданням WTS було „визначити універсальні цінності за допомогою консенсусу”. Там же зазначено, що „існує основний набір громадянських цінностей, необхідних для нашого демократичного суспільства” і що „кожна спільнота має визначити свій набір цінностей, який є важливим саме для цієї спільноти”. Програми виховання характеру велику увагу надають таким цінностям, як „відповідальність”, „повага” і „громадянськість” [4].

Наприкінці ХХ сторіччя згідно з дослідженнями М. Красовицького, змістом і цілями морального виховання стали такі найвищі цінності морального суспільства, як свобода, права людини, толерантність – расова і національна.

У числі цінностей, що прищеплюються учням старших класів середньої школи, особливої уваги заслуговують такі цінності, як повага, турбота, довіра, що становлять ядро змісту виховної роботи, а також посідають пріоритетне місце в ієрархії цілей патріотичного виховання. Значна увага приділяється довірі як основі шкільного життя, закону взаємин між учнями і вчителями, між самими учнями [4].

Як зазначає М. Красовицький, у Декларації „Освіта 2000” підкреслюється необхідність зосередити особливу увагу на вихованні у молоді ХХІ сторіччя глобальної громадянської і планетарної грамотності [4].

Глобальна громадянськість не має нічого спільного з космополітизмом як байдужим ставленням людини до своєї Батьківщини, культури, до своїх коренів. Йдеться не про ігнорування таких цінностей, а про виховання людини, здатної з повагою взаємодіяти з будь-якими представниками інших культур, світоглядів, релігій в ім'я миру, безпеки і процвітання людства і людини. В Декларації підкреслюється: „Настав час виховувати повагу до чудових відмінностей людського експерименту і до все ще живого потенціалу людського роду. Освіта в глобальній епосі потребує найбільш повного виховання універсальної особистості у будь-якій культурі...” [4, с.7].

Як громадянське, так і моральне виховання має стимулювати також розвиток планетарної свідомості. Вона включає відчуття єдності й унікальності життя на Землі, повагу до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей; розуміння світу як єдності та різноманітності, системи держав, які мусять мирно співіснувати, співпрацювати в умовах свободи, на засадах моральних ідеалів, гуманізації міжнародних стосунків, визнання головним пріоритетом права людини, націй і народів, постійної уваги до світових проблем.

Планетарна грамотність як поняття інтегрує в собі елементи освіти і моральних цінностей. Враховуючи, що всі процеси на Землі взаємопов'язані, освіта покликана забезпечувати відповідні економічні, технологічні й екологічні знання для запобігання глобальних катастроф (типу Чорнобильської). Освіта має культивувати у молоді повагу до глобального людського суспільства, до глибоких взаємозв'язків в сфері життя, благоговіння перед життям в будь-яких його формах [4, с.7] і, насамперед, озброїти молодь базисними науковими знаннями для підтримки життя на планеті.

Отже, враховуючи погляди педагогічної науки США, досвід американських шкіл, спираючись на сутність і структуру патріотизму, визначено компонентний склад змісту виховання патріотизму в школах США – це державний, соціальний та родинний компоненти. Вищезазначені компоненти спрямовані на формування у американських школярів певних рис патріотизму.

Державний компонент передбачає: знання історії своєї Батьківщини, поваги до державного прапора, гімну; розуміння й сприйняття національної ідеї; поняття про захист честі й гідності Батьківщини, гордість за свою державу; відчуття власної відповідальності за долю країни, нації, готовність до захисту своєї Батьківщини; розуміння суті основних громадянських прав та обов'язків, визначених у державних документах; дотримання Конституції США; високий рівень національної свідомості; шанобливе ставлення до Збройних Сил; розуміння величі американського народу як основи непорушності держави.

Соціальний компонент спрямований насамперед на розвиток інтересу до історії країни, героїчного минулого Батьківщини, до життя видатних людей США; знайомство з діяльністю дитячих громадських організацій; вміння виявляти волю, доброзичливість, правдивість, наполегливість, самостійність, творчу активність, відповідальність у навчанні та праці; дбайливе ставлення до національних багатств та природи; розвиток політичної культури; готовність виконувати громадські обов'язки; толерантне ставлення до людей різних культур і релігій, уміння жити поряд.

Родинний компонент передбачає виховання любові до батьків, своєї родини й Батьківщини, пошану до героїв своєї країни, знання місць могил та пам'ятників, догляд за ними; пошана до народних і релігійних традицій, звичаїв, національних і родинних свят та дотримання їх.

Важливою патріотичною рисою є розвиток політичної культури. Вона включає належну політичну компетентність, знання про типи держав, політичне влаштування суспільства, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему. Політична культура виявляється також у лояльному і водночас критично вибагливому ставленні людей до держави, її

установ, органів влади, у здатності громадян брати участь у прийнятті рішень, які мають впливати на владу.

Патріотичне виховання молодого покоління включає бережливе ставлення до природи, що є справою як внутрішньодержавною, так і міжнародною. Це ставлення проявляється в особистій причетності й відповідальності за збереження і примноження природних багатств, вироблення уміння співіснувати з природою, нетерпимості і безкомпромісній боротьбі проти губителів природи, усвідомленні особливостей і основних екологічних проблем навколишнього середовища.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Основні компоненти, що становлять зміст патріотичного виховання американських школярів, є державний, соціальний, родинний компоненти. Зазначимо, що у виховній практиці всі складові патріотичного виховання перебувають у тісному взаємозв'язку, залежать один від одного. За цієї умови вони утворюють систему, яка характеризується чіткою логікою побудови, цілісністю, національною спрямованістю патріотичного виховання.

Цікавим для подальшого дослідження може бути вивчення питання щодо сучасних технологій виховання патріотизму в середніх школах США.

Література

1. Концепція виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інф. збірник МО України, 1996. - № 14
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагог. газета.-2000.- № 6 (72), червень.- 6 с.
3. Жуковський В.М. Зростання інтересу до морального виховання в американському суспільстві (1980-90-і рр. ХХ ст.) / В.М. Жуковський // Рідна школа. – 2002. – №12. – С.66-70.
4. Красовицький М.Ю. На власні очі. Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки. / М.Ю.Красовицький // – К.: Пед. думка, 1998. – 160 с.
5. Dubnick M., Owen D. Educating Nomads: Narratives and the Future of Civic Education. / M.Dubnick, D.Owen. – Boston, 1998.

6. Kohlberg L. Moral stages and moralization. – / L. Kohlberg // . – New York: Winston, 1975. – 125 p.

7. Lickona T. Education for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility/ T. Lickona // – New York: Bantam Books, 1991. – 478 p.

В статье рассматривается и анализируется опыт патриотического воспитания в средних школах США, раскрывается его содержание.

In the article patriotic education is examined and analysed in high schools of the USA, its maintenance is disclosed.

Барилко Є.О. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)